

بزم شهان و گوشه زحمتکشان

بازنمایی ظهور و سقوط حوزه عمومی شهر تهران در صدسال روزنامه

اطلاعات

(۱۳۹۹-۱۳۰۰)

www.ketab.ir

سرشناسه: فولادیان، مجید، ۱۳۶۰-

عنوان و نام پدیدآور: بزم شهان و گوشه زحمتکشان: بازنمایی ظهور و سقوط... / پژوهشگران مجید فولادیان، فاطمه آقاآبی رضوانی؛ مدیر اجرایی امین مجیدی فرد.

مشخصات نشر: تهران: سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، موسسه نشر شهر، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۲۷۰ ص.

شابک: 978-600-4394-71-0

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: اطلاعات (روزنامه)

موضوع: توسعه اجتماعی -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴

موضوع: Community development -- 20th century -- Iran -- History --

موضوع: روزنامه‌ها -- ایران -- چکیده‌ها

موضوع: Newspapers -- Abstracts -- Iran --

موضوع: مطبوعات -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴.

موضوع: Press -- 20th century -- Iran -- History --

موضوع: ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴

موضوع: Iran -- History -- 20th century

شناسه افزوده: آقایی رضوانی، فاطمه، ۱۳۷۶ -

شناسه افزوده: مجیدی فرد، امین، ۱۳۷۲-

شناسه افزوده: موسسه نشر شهر

شناسه افزوده: Nashr-e Shahr Institution

رده بندی کنگره: ۹۵AP

رده بندی دیویی: ۹۰۵۹/فا

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۶۵۷۴۰

بزم شهان و گوشه زحمتکشان:

بازنمایی ظهور و سقوط حوزه عمومی شهر تهران در دهه‌های ۱۳۹۹-۱۳۰۰

پژوهشگران: مجید فولادیان - فاطمه آقاآبی رضوانی

صفحه آرا: سمیه صالح‌نیا

ناشر: موسسه نشر شهر

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰

شابک: 978-600-4394-71-0

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰۰ تومان

نشانی ناشر: اتوبان حقانی (غرب به شرق)، بعد از مترو حقانی، بلوار کتابخانه ملی

تلفن: ۹۶۰۴۵۵۰۰

www.nashreshahr.com

تلفن مرکز نشر: ۹۶۰۴۵۶۶۵

فهرست

مقدمه.....	۱۱
فصل اول: طرح موضوع.....	۱۷
فصل دوم: افتتاح و ظهور حوزه‌های عمومی در تهران.....	۳۹
فصل سوم: استراتژی‌های بقا در برابر نیروهای قدرت تلاش برای حفظ حوزه عمومی.....	۱۴۳
فصل چهارم: محدودسازی با سقوط حوزه‌های عمومی.....	۱۷۳
فصل پنجم: نتیجه‌گیری.....	۲۵۹

مقدمه

شکل و شمایل تهران ۱۴۰۰ دیگر شباهت چندانی با تهران ۱۳۰۰ ندارد و همان گونه که در این صد سال جلوه‌های مختلف زندگی فرد ایرانی دستخوش دگرگونی و تغییر شد است، مهم‌ترین و بزرگ‌ترین شهر این کشور نیز تحولات و دگرگونی‌های بسیاری را پشت سر گذاشته است.

از عمر مطبوعات مدرن در ایران نیز چیزی در همین حدود می‌گذرد و هم‌گام با سایر تحولات، در این صد سال پدیده‌ای به نام روزنامه به فرهنگ سیاسی و عمومی ایران افزوده شده است؛ پدیده‌ای که گاه یگانه در گاه ارتباطی بدنه اجتماعی با اتفاقات و رویدادهای مهم کشور و شهر بوده است و در برهه‌هایی در خور اعتمادترین رسانه برای شهروندان به شمار می‌رفته است. از این نظر مطبوعات را می‌توان آئینه تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه ایرانی در صد سال اخیر دانست. مطبوعات چنان یا در نقل و بیان مطالب آزاد یا نسبتاً آزاد بوده‌اند که از این رو می‌توانند راوی صادق رویدادها و احوال جامعه و حکومت باشند یا در دوره‌هایی با انواع محدودیت‌ها و سانسورها درگیر بوده‌اند که باز هم می‌توان از بررسی مطالب آن‌ها در این دوران خطوط نانوشته‌ای حاوی آنچه بر جامعه، گروه‌ها و فضاها و اجتماعی و حکومت می‌رفته است را رهگیری کرد.

تهران مهم‌ترین پایگاه نشر مطبوعات در کشور است و اصلی‌ترین منبع خبری روزنامه‌نگاران برای نقل وقایع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ایران تا پیش از ظهور اینترنت و رسانه‌های نوین اجتماعی نیز به شمار می‌رفته است. از این منظر با بررسی آنچه از تهران و درباره این شهر در مطبوعات صد سال گذشته بازتاب یافته است، می‌توان مسیری را بازخوانی کرد که این شهر در قرن گذشته طی کرده است و از این رهگذر به فهم عمیق‌تری از تحولات اجتماعی و فرهنگی امروز تهران دست یافت؛ بنابراین مطبوعات به عنوان منابعی که تاریخ را هم‌زمان با رویدادها بازگو می‌کنند، اسناد مهمی

برای بازخوانی مسیر این تحولات در شهر تهران هستند.

آنچه بازخوانی تحولات تهران در آینه مطبوعات را مهم می‌کند، توجه به جنبه‌های اساسی تغییرات و تحولات فرهنگی و اجتماعی در این شهر و تحلیل و بررسی آن‌ها با استفاده از روش‌های علمی بررسی متون است.

مجموعه حاضر با بررسی مهم‌ترین روزنامه‌های کشور در صد سال اخیر به رهگیری اخبار و وقایع مربوط به تهران در مطالب این روزنامه‌ها می‌پردازد. علاوه بر دقت زیاد کمی و کیفی این مطالعه پژوهشی که برای اولین بار به صورت تمام‌شماری همه مطالب روزانه صد سال گذشته را بازمینی و بازخوانی کرده است، تفکیک حوزه‌های مختلف حیات شهری (سیاسی، مذهبی، اداری، فضایی و...) و نیز گروه‌های مختلف اجتماعی و شهروندی (زنان، حاشیه‌نشینان و...) نیز بر این دقت و کیفیت افزوده است.

بنابراین هر کدام از موضوعات تفکیکی مجموعه پیش رو داده‌های مهمی از تحولات شهر تهران در صد سال اخیر را می‌توانند برای پژوهشگران و علاقه‌مندان ارائه دهند که در ذیل به اختصار به آن‌ها اشاره می‌شود.

در طول صد سال اخیر، قدرت سیاسی عاملی اثرگذار بر شهر بوده است و در مقابل به طور هم‌زمان مقاومت در برابر قدرت سیاسی نیز خود را در شهر نشان داده است. فراز و فرود همین کشاکش در دوره‌های مختلف نشان‌دهنده شکل‌های گوناگون فضاها، سیاسی و شدت سیاسی بودن فضای شهر است. به همان میزان که فضاها، شهر به سمت فضاها، سیاسی دموکراتیک‌تر و مدنی‌تر حرکت کنند، جامعه نیز در پذیرش تکثر و دموکراسی موفق‌تر خواهد بود. این اعمال قدرت سیاسی و مقاومت در برابر آن تنها در خیابان بروز و ظهور ندارد. نام‌گذاری‌های شهری یکی دیگر از شکل‌های تأثیرگذار قدرت حاکم بر جامعه بر شهر است. این نام‌گذاری‌ها استراتژی و نوع نگاه حاکم بر هر دوره را نمایان می‌کنند. از این حیث رمزگشایی از نام‌گذاری‌ها و تغییر نام‌های سابق و ردیابی آن حائز اهمیت است.

بخش دیگری از تحولات تهران به موضوعاتی مربوط است که در لایه‌های زیرین

جامعه جریان دارند و از دید حاکمیت‌ها نیز دور نمانده‌اند. توجه به مناسبت‌های دینی در دو دسته سوگوارانه (شهادت‌ها و رحلت‌ها) و شادمانه (اعیاد و میلادها) و تقسیم‌بندی تمام اخبار مربوط به این مناسبت‌ها براساس برگزارکنندگان و بانیان اصلی آن‌ها در دو دسته مردمی و حاکمیتی، روند تغییرات آیین‌های مناسبتی در جامعه را نشان می‌دهد.

در کنار آیین‌های دینی، فهم شکل‌های جدید گردهمایی و گفت‌وگو در تهران مدرن نیز از اهمیت شایانی برخوردار است. حوزه‌های عمومی که در طول صد سال گذشته به دو شکل متفاوت سنتی (غیررسمی) و مدرن (رسمی) حضور داشته‌اند، نقشی اساسی در شکل دادن به تصویر تهران امروزی دارند. شکل‌های اولیه که سنتی و غیررسمی به حساب می‌آمدند، شامل فضاهایی مانند قهوه‌خانه، بازار و گرمابه و اماکنی بودند که کارکردهای حوزه عمومی را داشتند، اما به دلیل آنکه پتانسیل سیاسی آن غیررسمی بود، مستقل و خارج از کنترل حاکمیت‌ها باقی مانده بودند؛ درمقابل، دولت مدرن مستقرشده در اوایل سده تلاش کرد تا خاصیت سیاسی این اماکن را نابود کند و آن‌ها را به اماکنی منفعل تبدیل کند و با جایگزینی حوزه‌های عمومی مدرن شرایط کنترل آن‌ها را فراهم کند.

گروه‌های خاص نیز در تهران شاهد تغییر جایگاه خود در طول صد سال اخیر بوده‌اند. زنان که در طول تاریخ و در زمینه‌های متفاوت شاهد محرومیت‌ها از دسترسی به برخی فضاها و تحرک تدریجی به سمت تصاحب فضای شهری بوده‌اند، یکی از این گروه‌ها هستند. شاید مهم‌ترین تغییرات در جایگاه زنان در شهر را باید در وضعیت حضور آنان در فضاهای شهری در جریان رفتارهای زندگی روزمره دید. از سوی دیگر وضعیت زنان متأثر از تغییرات اساسی در سیاست‌ها نیز بوده است و همین سیاست‌ها بر شیوه‌های حضور زنان در شهر تأثیرات اساسی گذاشته است. همچنین گروه‌های حاشیه‌نشین نیز از جمله گروه‌هایی هستند که نگاه به تغییر وضعیت آنان در شهر می‌تواند به فهم راهبردهای کلان حاکم بر شهر کمک کند. حاشیه‌نشینان در شهر هم به مثابه کنشگرانی هستند که برای دستیابی به نیازهای خود فعالانه تلاش می‌کنند و هم به مثابه گروه‌های ضعیف متأثر از سیاست‌های اقتصادی و رفاهی کلان، موضوعی مهم برای هر

شهر و به خصوص تهران هستند.

تلاش مجموعه پیش رو در جهت نشان دادن تحولات حاکم بر هر کدام از موضوعات یادشده با استفاده از روش های علمی و استفاده از تکنیک های تحلیل محتوا برای دستیابی به توصیف عمیق تحولات تهران در صد سال گذشته، می تواند تصویری متفاوت برای فهم تحولات تاریخی صد سال اخیر شهر تهران ارائه دهد؛ تصویری که فارغ از تحلیل های گاه یک سویه تلاش می کند بی طرفانه تحولات تاریخی دوره های مختلف حیات شهر تهران را از طریق بازخوانی مطبوعات همان دوره روایت کند.

دکتر هادی خانیکی